Віктор Мєшкунов

І на марках бувають помилки...

м. Гамбург, Німеччина

Наведено ряд прикладів, що ілюструють фактологічні помилки і навіть фальсифікацію нобелістики у філателії.

Як правило, випуск знаків поштової оплати здійснюється державними поштовими відомствами. Вони визначають як кількість, так і номінал поштових марок. Це стосується і того, що на них зображено. Але ось питання. Чи можуть бути на марках фактологічні помилки? Наприклад, неправильне написання прізвища чи імені того, кому присвячена марка; або невідповідність надпису під малюнком.

Звичайно, помилки бувають. Зокрема, це друкарські огріхи: зміщення або накладання зображень і таке інше. Більш того, в філателії існує навіть цілий напрямок з колекціонування таких марок. Погано, коли помилка на марці використовується для фальсифікації чи замовчування очевидних фактів. Ось про це і піде мова.

В моїх руках поштовий блок, випущений Панамою в 1965 р. напередодні 70-річчя смерті Альфреда Нобеля, засновника Нобелівських премій (Michel, block 60) . На блоці поруч з двома трикутними марками, на яких зображені передня і зворотна сторона

медалі для лауреатів премії миру, написані імена лауреатів Нобелівської премії з усіх номінацій за 1964 р. Прочитаємо ці імена знизу доверху.

Премія миру. Мартін Лютер Кінг, американський священик і борець за громадянські права чорношкірих у США, в 1968 р. був смертельно поранений у Мемфісі.

Премія з літератури. Жан-Поль Сартр, французький філософ, романіст і драматург, один з небагатьох, хто відмовився від премії.

Премія з медицини і фізіології. Конрад Блох, німецько-американський біохімік, єврейского походження (антисемітська політика нацистів заставила його втекти до Швейцарії, а потім до США). На блоці вказане лише прізвище Блоха, однак поштове відомство Панами забуло другого лауреата нобелівської премії з медицини за 1964 р. — німецького біохіміка Теодора Лінена, колеги Блоха по Мюнхенському технологічному університету і за темою наукових досліджень. І це вже фактологічна помилка поштового відомства Панами. Нагадаємо, що Т. Лінен залишився в нацистській Німеччині, де займався науковими дослідженнями, залишаючись осторонь від політики.

Підемо далі. Номінація з хімії. Тут поштове відомство Панами цілком правильно вказало ім'я лауреата. Це жінка — англійський хімік Дороті Кроуфут-Ходжкін. До речі, в 1963 р. лауреатом Нобелівської премії з медицини став фізіолог Алан Ходжкін, двоюрідний брат чоловіка Дороти Кроуфут-Ходжкін. Ось один з випадків сімейності серед Нобелівських лауреатів.

І, нарешті, премія з фізики. На блоці в цій номінації лауреатом зазначений хтось Бенгт Едлін (Bengt Edlin). Але у всіх довідниках і енциклопедіях про нобелівських лауреатів лауреата з таким прізвищем немає. Тут явна фактологічна помилка. Можливо, це сталося через Едліна (Edlén, Edlin) Бенгта (1906-1993) шведського астронома, професора Лундського університету.

І це не помилка чи забудькуватість, як з Т. Ліненом, а справ-

жня фальсифікація. Адже в 1964 р. Нобелівську премію одержали три фізики: Микола Басов, Олександр Прохоров (СРСР) і Чарлз Таунс (США). Відсутність імен радянських учених якось можна зрозуміти. Швидше за все втрутилася політика... Холодна війна тоді була в повному розпалі. Але як бути з американським вченим? Чи не втрутилася давня суперечка між Панамою й США за Панамський канал... Але це вже домисли автора.

Перший прорив учених з Радянського Союзу на нобелівський Олімп відбувся в 1956 р. За дослідження в галузі механізму хімічних реакцій лауреатом Нобелівської премії з хімії став Микола Сємьонов. Він був першим Нобелівським лауреатом серед громадян тодішнього Радянського Союзу.

Потім потужний прорив у 1958 р. зробили фізики Ілля Франк, Павло Черенков та Ігор Тамм. Правда, ця подія залишилася в тіні політичного скандалу, пов'язаного із присудженням тоді ж премії з літератури Борису Пастернаку.

І, нарешті, третій прорив у 1964 р. здійснили Олександр Прохоров і Микола Басов. Мало хто знає, що Олександр Прохоров народився ... за кордоном, а точніше в Австралії, у містечку Атертон. Його батьки були революціонерами, в 1911 р. вони втекли із сибірського заслання й опинилися в Австралії, після революції повернулися в Радянську Росію. Але от що цікаво. Виявляється, в Атертоні на честь О. Прохорова відкрита пам'ятна дошка.

Олександр Прохоров разом з Миколою Басовим вважаються «батьками лазера», саме за це вони отримали нобелівську нагороду. Але так трапилося, що між двома лауреатами пізніше погіршали взаємини. Це пояснюється природною конкуренцією, адже за кожним з них стояли цілі колективи молодих учених. Лише наприкінці життя Басов і Прохоров знову зблизилися. З віком усі люди стають більш терпимими й мудрішими. За тиждень до смерті Басова Олександр Прохоров зустрівся зі своїм колегою. «Ми давно не бачилися один з одним і скучили один за одним» — зга-

дував О. Прохоров. Микола Басов пішов з життя 1 липня 2001 р., а 8 січня 2002 р. не стало й Олександра Прохорова.

Потім нобеліану поповнили фізики Лев Ландау (1962), Петро Капиця (1978), Жорес Алфьоров (2000), Олексій Абрикосов і Віталій Гінзбург (2003).

Тепер кілька слів про те, як згадані радянські й російські вчені, лауреати Нобелівських премій відображені у філателії.

Уперше один з них з'явився на марках в 1991 р. Тоді невелика острівна держава в Карибському морі Сент-Вінсент випустила серію марок, присвячених нобелівським лауреатам, був там і Лев Ландау (Michel, 1887).

Потім в 1993 р. у Мадагаскарі з'являється аналогічна серія, у якій можна побачити не тільки Л. Ландау (Michel, 1436), але й М. Семьонова (Michel, 1438).

У Російській Федерації в 1994 р. в серії марок «Нобелівські лауреати» з'явилися марки, присвячені Черенкову (Michel, 394) і Капиці (Michel, 393).

В 1995 р. ряд країн відзначила 100-річчя заповіту Альфреда Нобеля випуском відповідних до цієї тематики марок і блоків. Так, Сент-Вінсент знову повернувся до нобелівської теми. Цього разу на марках з'явилися Прохоров (Michel, 3302), Черенков (Michel, 3297), Тамм (Michel, 3290), Капиця (Michel, 3298) і Ландау (Michel, 3299).

Цього ж році ще дві країни відзначили радянських учених-лауреатів Нобелівської премії на своїх марках. Це Уганда (Ландау, Michel, 1612) і Гуаяна (Басов, Michel, 5366; Черенков Michel, 5391 і Тамм, Michel, 5385).

Треба сказати, що в колишньому Радянському Союзі словосполучення «Нобелівські лауреати» з'явилося на поштових марках тільки в 1990 р. Тоді вийшла серія марок, присвячених Івану Буніну (Michel. 6135), Борису Пастернаку (Michel. 6136) і Михайлові Шолохову (Michel. 6137).

В 1996 р. вже в новій Росії в серії «Нобелівські лауреати» був відзначений перший радянський лауреат нобелівської премії Микола Сємьонов (Michel, 479).

Леву Ландау була присвячена й марка, випущена 1998 р. в Ізраїлі в серії «Внесок євреїв у сучасну світову культуру» (Michel, 1467).

2000 р. в Росії у серії «Росіяни — вчені 20 століття» з'явилися також марки, присвячені Прохорову й Басову (Michel, 835). У цій серії були відзначені І. Тамм (Michel, 828), П. Капиця (Michel,829) і М. Семьонов (Michel, 830).

Зовсім не повезло Іллі Франку — у філателії його майже забули. Тільки 2008 р. в Росії у серії «100 років від дня народження Нобелівських лауреатів» з'явилася на його честь марка (Michel, 1451). У цій же серії є марка, присвячена Л. Ландау (Michel, 1450).

2002 р. в Конго (Кіншаса) вийшла серія марок « 100-річчя нобелівським преміям», у якій є марка, присвячена Жоресу Алфьорову.

Ось, мабуть, і всі марки, на яких зображені хіміки й фізики з колишнього Радянського Союзу, що стали лауреатами Нобелівських премій.